

KERESZTÉNYIES HARCZ AZ ELLENVÉLEMÉNYÜEK- KEL SZEMBEN. *)

Alap ige: Ján. evang. XII. — 15. Példát adtam néktek, hogy a mint én cselekedtem, azonképpen cselekedjetek ti is.

Van egy görög mythos, vagy mese, a lernaei hydráról. E csodás állatnak az a különös természete volt, ha tiz feje közül egyet levágtak: menten kettő nőt helyibe. Ilyen tiz fejű hydra volt az a korszak is, melynek legyőzésére édes Idvezítőnk vállalkozott. Fejletlen hit, hiába való czere-
moniák, vastag tudatlanság, megrögzött babonák, százados bal-
szokások, vélekedések: mind meg annyi sárkány fejek voltak.

Ki hitte volna, hogy Jézus, mint diadal koszoruzta baj-
nok fog kimagaslani ez egyenetlen harczból? És még is ugy lett! Csoda szörny századát magas lelke fegyverével meggyőzte. Nagy szelleme érintésére, mint egy varázs ütésre, Olimp he-
gyén a képzelt istenek arany vára összeomlott, a bál-
vány istenek szobrai összeporladoztak s az egy igaz Isten,
mint szerető édes Atya tünt fel a lélekben új életre
kelt emberiség lelki szemei előtt. A hit derengő hajnalán: a
jogegyenlőség, testvériség és szabadság hajnal csillagai is ra-
gyogni kezdtek.

Egy új, egy dicső korszak nyílt meg az emberiség előtt,
zászlóján ama jelszavakkal: a hitet érdeklőleg lelkiösmeret
meggyőződése, lelkiösmeret szabadsága! a tudományt érdeklő-
leg: mindeneket megpróbáljatok s a mi jó azt tartsátok meg,
legyetek tökéletesek; s a polgári jólétet érdeklőleg: ismerjé-
tek meg az igazságot s az igazság szabadokká tészen titeket!
És e zászló alatt és ejelszavakkal: a vén idő megifjult!
A vallás és tudomány, mint édes testvérek, gyors emelkedés-
sel, az igazság megösmerésére vezérelték az emberiséget. És
bár elesett e nagy küzdelem csatahevében az ügy legszentebb
vezére, a legnagyobb ember, de szelleme kitört a sirból,

*) Elmondott Kolozsvárt 1881. aug. 28-án az Unitáriusok Egyh. Főta-
nácsa gyűlésének első napján.

s halhatatlansága hatalmas erejével fennen lobogtatja a hit zászlaját és a szent ügy harczosait emléke szózatával buzdítja: Példát adtam nektek, hogy a mint én cselekedtem — azonképpen cselekedjetek ti is!

Az ő vértanúsága, példa adása lelkesítette 19 száz esztendőn keresztül a hit igaz bajnokait; ez adott szent zsolozsmákat a mártýrok ajkaira, kik a czirkusok vad állatjai által szaggattattak össze, vagy a máglyák iszonyatos tüzeiben hamvadoztak el; ez teremtett új harczosokat, a szent ügynek, azokból a drága vércseppekből, melyeket a nyaktilók ezerei ontottak ki; ez nyitott új templomokat, — a hatalom zsarnok szavára ledöntött templomok helyett — szikla repedésekben barlang üregekben s a természet nagy szentegyházában; ez alkotta meg azon óriási alkotmányt, a keresztény anyaszentegyház nagy templomát, melyben ellenségeink is végezetre testvéreink lettek s ma már együtt lakozunk abban keresztény szeretettel.

Az ujjaalakulás véres évszázai lezajlottak ugyan; de azért a csata még nincs bévégezve! A kül ellenség legyőzésével, mint rendszeren történni szokott, az egyház gyermekei egymás között hasonlottak meg. A véleménykülönbségek új hydra fejekként ütötték fel magokat az egyház és tudomány kebelében, ám de ez a harcz már még is szelídebb, mert nem kíván ma már véres áldozatokat, mint a múltban, ez a harcz: az elvek harcza!

E harczra akarlak én lelkesíteni, mai beszédemben, mindnyájatokat, mint választott népet és szent papságot! A mi lelki vezérünk Jézus buzdító szózatát veszem ajkaimra: Példát adtam nektek, hogy a mint én cselekedtem, azonképpen cselekedjetek ti is.

Vajha a hatalmas Isten az én erőtelenségemben megdicsőitené a maga erejét, hogy oly meggyőző szavakban hirdethetném a való igazságot, hogy nagy buzgalommal lelkesednétek fel a szent harcz kivására, hogy az a bárka, mely egy új világot zár magában, ne semmisülne meg a meghasonlott keresztények ellenvéleményeinek hullám torlatában, hogy jönné el már az Isten országa, vagy a költő szavaival: az az ünnep nap nagy ünnep nap, vagy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezerek ajakán.

E harczban ne csak az ellenvéleményű keresztényeket,

hanem az egész világ lakóit, hit és nemzetiség tekintetbe vétele nélkül, tekintsétek testvérek gyanánt, s bárha ez a küzdelem testvér-harcz, legyen az egyszersmind Jézus példájaként testvéries is... Ily harcz illik mi hozzánk, ily harcz „mikéntjéről“ akarok én szólni erőtelen ajkaimmal. Kérlek annak okáért ajándékozatok meg becses figyelmetekkel.

I.

Hivatásunk, végcélunk: a tökéletesedés. S mentől inkább megfelelőnk hivatásunknak, annál inkább hasonlatosak leszünk az Isten ábrázatjához: mivel az Isten lelki tökéletesség! Hogy a tökéletesedésre vagyunk hivatva: tanítja szent hitünk és a józan okosság. Maga édes Idvezítőnk mondja: legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok.

Célunk elérése nagy feladat ker. atyámfiak! de törekvéseinket még is megkönnyítette az isteni szeretet az által, hogy már természetünknel fogva különös, sőt mondhatni: nélkülözhetetlen vonzalommal viseltetünk a társas élet iránt!

De mi is lenne az ember elkülönözve külön-külön? Bizony csak vérengző vad állat! Tudomány, erkölcs, miveltség s ezeknek boldogító szüleményei — mind mind meghalva lennének reá nézve. A szellemet csak a társas élet fejtheti ki!

Mint a küszürü a kardot, ugy élesíti a szellemet, a társas élet, vagy jobban mondva — a társadalom! Igaz, hogy születésünkkor nagyságunk paránya már meg van bennünk, ámde ez még olyan, mint a szikla kebelében elrejtett ércz, mely ott veszhet, vagy ha felszínre kerül is: sok vegyész-i változáson kell keresztül mennie, hogy megtisztuljon, hogy valódi nemes ércz lehessen! — így az ember is sok változáson, még több tapasztalaton és számtalan megkísértéseken kell hogy nemesen áthaladhasson, míg minden salaktól megtisztulva valódi ember lehet! Ezt pedig csak a társas élet eszközölheti.

Mint a patakocska elenyészik a homok sivatagon: ugy elenyészik az ember is egymagára az élet végtelenségében; ámde, mint a patakocska többet magával egyesülve hatalmas folyammá nőheti ki magát és diadalmasan hordozhatja a lobbogós árbócokat, ugy a parányi ember erő is egyesülve: csodákat tud művelni.

Mindazok a nagyszerű találmányok, melyeket minden megszokás mellett is, még ma is bámulattal csodálunk; mindazok a nagyszerű szellemi termékek, melyeknek szerzőit elragadtatással említi a hálás utókor: azt hiszitek-é? hogy egyes emberek parányi életének és erejének szüleményei? nem, nem afiai! a társas életnek százados tapasztalatai azok, melyeket az egyes ember csak megért és szót ad azoknak, vagy a még fejletlen, de már kezdetleges találmányt kifejti, tökéletesíti. Bizony örök igazság marad Madách, a nagy költő szava: „nem a kakas szavára kezd viradni, hanem a kakas kiált, mert virad!”

Mint az állati és növényi élet együttesen biztosítja egymás életét: úgy a társadalom és egyesek is együttesen munkálnak a közös cél felé.

Nagy balgaság lenne hát, sőt határozottan ki lehet mondani, hivatásunknak megtagadása, a mások gondolkozását, vélekedését ki nem hallgatni.

Az ekevas bármily fényes legyen is: elhagyatottan megrozsdásodik; míg ellenben barázdákat hasítva: fényesebb lehet! Az ember is, bármily természeti lángésszel bírjon is, ha elkülönzi magát a társadalomtól: bizony-bizony úgy elmarad, mint a gyalog ember a repülő gőzösn utazó sokaságtól.

Azt kérhetné valaki közületek: hát a ki tulszárnyalta korát? — mi hatással lehetne arra a mások balgatag okoskodásának, vélekedésének meghallgatása?.. mit tapasztalhatna?.. mit tanulhatna abból?..

Csalódnátok afiai! sokat, nagyon sokat!..

Az orvosi tudományt mi fejtette ki? nemde a betegek gyógyításán tett tapasztalatok? S valjon az emberiségre nézve ez a megbecsülhetetlen tudomány kifejlett volna, ha betegségek, nyavalyák nem gyötörték volna az emberiséget? Bizonyára nem! Távol legyen azonban, mintha én e tudományért a betegség szükséges jóságát vitatnám! Nem, nem azért említém, csak a hasonlat kedvéért! Mert lássátok afiai! a tudatlanság is egy betegség! s valamint a betegség volt az ok az orvosi tudomány születésére nézt, úgy a tudatlanság is ok volt, hogy többet ne említsek: az erkölcsi tudomány kifejlesztésére nézve.

Bizonyára afiai! a kijelentésre, Idvezitónk nagyszerű élettörténetére semmi szükség se lett volna, ha az emberek

felvilágosodottak, erkölcsösök, erényesek, istenesek és ezekhez alkalmazott életük lettek volna. De mert nem így volt, éppen a tudatlanság s az ebből folyó babona és bárdolatlan erkölcs keltette fel édes Idvezitőnk felvilágosult józan lelkében is azt a nemes szent elhatározást: hogy a tévelygő emberiség megtérítésére szentelje egész életét; éppen a tudatlanság szolgáltatott okot Idvezitőnk isteni erkölcsstanának kifejlesztésére is, melynek áldott világánál ma milliók élvezik a hit boldogító erejét.

Nem csak a bölcsek, hanem a lelki betegek, tudatlanok vélekedéséből, okoskodásából is tanulhatunk, tapasztalhatunk sokat, igen sokat és annál többet, mentől józanabb elmével vagyunk megáldva.

Mint az anyagi világban a munkásság megedzi a test szervezetét s ebből egészség, jólét, öröm és boldogság származik, ugy a szelleml életben is: az akadályok, ellenvélemények megedzik a lélek erejét, minek következtében oly igazságokat hoz napfényre, melyek az egész emberiség előhaladását munkálhatják, de a melyek az akadályok nélkül holt kincsek maradtak volna.

Mint az aczél és kova villany szikrát csal ki az érintkezés következtében, ugy a szelleml élet ellenvéleménye is a szellem fényugarait ragyogtatják elő.

Annál inkább nem kell hát elzárkoznunk a világtól, annál inkább ki kell hát hallgatnunk a mások véleményét, mert hála a gondviselésnek! az emberiség ma már nem tapogatódik a sötétségben, mióta világosság jött e világra a Jézus által; ma már ha el is ágaznak a vélemények, de azért, sőt éppen azért, az egész: egygyütlegesen, gyorsan halad a tökéletesség felé.

Igen afiai! a mások véleményét, okoskodását kihallgatni, legyen az a miénkkel megegyező, vagy ellenkező: emberi hivatásunk, tökéletesedésünk egyik fő feltétele!

De ez nem azt teszi, hogy a mások véleményének hodonni tartozunk, bár mily tévesek legyenek is azok, nem! mert így a való igazság sohasem nyerhetne lételt, sőt éppen az igazság és tökéletesedésünk követeli:

II.

Hogy a téveszmék által ne engedjük magunkat elszédítettetni,

Különös sajátsága az emberi természetnek, hogy a régi intézmények, szokások iránt nagy előszeretettel, sőt hódoló tisztelettel viseltetik, el annyira, hogy legyenek azok bár mily ferdék, a haladó kor igényeivel homlokegyenest ellenkezők: oly bajosan tud azoktól megválni, mint a béna támaszbotjától.

„Az ősoket és intézményeiket tisztelni kötelességünk; mert a ki a multat nem tiszteli, az a jövőtől nem érdemes a tiszteletre. Ámde ez a tisztelet nem zárja ki az üdvös reformot.. sőt éppen e tisztelet megköveteli azt! Ha az ősoek a saját koruk igényeinek megfelelő intézményeket állítottak fel: nekünk is elengedhetetlen kötelességünk hasonlólag cselekedni a jelenben. Az ősoket tisztelni kötelességünk, de őket minden balgatagságaikban vakon követni: emberi méltóságunk lealacsonyítása nélkül nem tehetjük.

De nevetséges is volna!

Ha azért, mert eldőeink Dontó Mogerióban, a kemény földre terített párducz bőron pihenték ki a harc viharainak fáradalrait, mi is, csupán az irántok való tulzott tiszteletből, megvetve a kor szelidebb igényeit: sátorok alatt, párduczbőr hiányában nyulbőrökön szenderegünk; vagy mert eldőeink villa hiányában, tán kezeikkel szedegették ki a bogrács párolgó hus tartalmát — mi is hasonlólag cselekednénk, mondjátok meg: nem lenne-e ez nevetséges?!

Olvastam egy mesét valahol!

Egy sokak által használt út fölött egy rettenetes nagy szikla emelkedett. A szikla annyira meg volt repedezve, hogy a járó-kelők: minden pillanatban ki voltak téve a megsemmisítő veszélynek.

S bár fenhangon, bátran mondogatták is: „ha atyáinkat nem nyomta agyon, mi se félhetünk!“ .. mégis valahányszor ott kellett elmenniök: a balgatag félelem imát csalt hazug ajkaikra s a legnagyobb rettegés gyötörte mind annyiszor, holott egy néhány csákány ütéssel mindezekről megmenthették volna magukat.

Ily balgatag következményei lehetnek a megrögzött szokásoknak. Így tesznek némely vallásfelekezetek is.

De így vagyunk némely személyek és azoknak véleményével is.

Gyakran-e, vagy ama tudóst, sőt néha tudatlant is, a kedvező körülmény annyira fölemel, hogy, óriásként látszik ki-

magaslani a nagy tömeg felett. S a nagy tömeg, mely a mindennapi tapasztalás szerint rendesen a más fejével szeret gondolkozni — annyira hódol a fölemelt bálványnak, hogy azok véleményeit, legyenek azok bármily tévesek: isteni kijelentésként hiszi, s ön véleményét, gondolkodását latba se vetve: vakon cselekszik önkárára!

Ne feledjétek hát ker. afiai! hogy minden ember, bármily tudományos is: csak ember!... s mert az: ki van téve a csalódhatásnak... még ha tiarát visel is fején korona gyanánt...

Se a politikában, se a vallás dolgaiban, se semminemű ügyeitekben ne legyetek vakon hódolói a mások véleményeinek, hanem az irás szavai szerint: mindeneket megvizsgáljatok s a mi jó azt megtartsátok!..

Ne a személy, hanem az igazság legyen a ti meggyőzőtek. Ne legyetek elbizottak, de emberi méltóságotokat se alacsonyítsátok le.

Tanuljatok önelmétekkal gondolkozni! Legyetek emberek a szó nemesebb értelmében mindnyájan, mert a jóságos Isten mindnyájotokat saját hasonlatosságára teremtett egyenlően, személy válogatás nélkül. Egy szóval: bár mily tekintély hirdesse is: ne engedjétek elszédítettetni magatokat a téveszmék által, sőt teljesen odaadással:

III.

Igyekezzetek meggyőzni az illetőket a téveszmék káros hatásáról.

Mondjátok meg afiai: nem nagy bünt követne-e el az, a ki egy világtalant szándékosan hideg közönnyel szemlélne, míg az, borzasztó magasságból, iszonyatos mélységbe zuhanna alá? holott csak egy néhány szavába került volna, hogy megmentse a szerencsétlent! Én azt hiszem, hogy annál nagyobb bünt követett el, mentől inkább hatalmába volt az illetőt megmenteni.

Ép ily bünösnek tartom én azt is, a ki a téveszmék ellen nem emel szót, holott hatalmában állana az illetőket azoknak káros hatásáról meggyőzni.

Igaz, hogy semmi sem nehezebb, mint a téveszmék ellen küzdeni, mert a szentírás szavai szerint is: a ki a gyepűt

elhányja megmaratik a kigyótól. De e nehézségért nem szabad elesüggedni és gyáván félre állani a kötelesség elől, sőt éppen a nehézség öntsön új erőt a szent ügy már-már lankodó harczosába, mert annál nagyobb a győzelem, a dicsőség: mentől küzdelemteljesebb volt a harczter.

Imé! Idvezítőnk egymaga áll szembe az eltévelyedett emberiséggel, s alig van egy nehány elvbarátja, de azok is inkább csak sejtelmével birtak még azoknak az igazságoknak, melyek felvilágosult józan elméjét a nemes harc kivívására lelkesíték.

Nélkülözést, szenvedést, nyomort, gunyt, rágalmakat: zugolódás nélkül átszenved, de meg nem szünik soha az igazságért küzdeni. Folytonos harc egész élete! s később a Golgota keserves kinja között elvérzeni, mint sem az igazságot megtagadni.

S mily nemes az ő fegyvere! Mig ellenségei a hatalom százéltű lándzsájával közelednek feléje: ő az igazság és szeretet életadó fegyverével harcol. És győz! mert az igazságnak győzni kell: az igazság a legnagyobb, a legerősebb hatalom!

Hiába zárja el a zsarnokság kőkoporsóba, hiába temeti barlang-üregbe: föltámad az!.. kitör a sírból a halhatatlanság ragyogó dicsfényétől körülsugározva, hogy még a vakok is látván lássanak és lelkesedjenek fel az igazság és szeretet szent ügye mellett.

Igy kell küzdenünk nekünk is a téveszmék ellen; ily harc illik a felvilágosult keresztényekhez, mert ő példát hagyott, hogy az ő nyomdokait kövessük.

Legyen fegyverünk mindég, a Jézus fegyvere: a szeretet, igazság és tudomány... és el ne feledjük, hogy a czél nem szentesíti meg az eszközöket... Szervét megégetése, Dávid Ferencz börtön-halála, még ha tévedés lett volna is nagy lelkők magasztos hite: égbe kiáltó bűnnek marad örök időkre! A mult legyen példaadás, legalább bennünk, midőn a jelenben az emberiség jövő boldogságáért harcolunk. Ha a tévelygőket nem tudnók is megnyerni az igazságnak, ne gerjedjünk ellenök nemtelen haragra, hanem Jézusra nézzünk, lelki vezérünk példáját kövessük, ki még a kereszt kinjai között is ellenségeiért imádkozik: Atyám bocsásd meg nékiek, mert nem tudják, hogy mit cselekesznek!..

Nemes küzdelmünk szent harcában vezessen a jézusi aláztosság szerény szelid lelke, és el ne feledjük, hogy csak a nap bírja az egész földet bevilágítani, — sőt még az sem egyszerre —; el ne feledjük, hogy oly világitó nap, mint Jézus volt: évezredek hullámvetéseiben egy ha fölmerül az örök időben.

Az egyes ember, csak gyöngé világu mécs, mely csak azt a kis szobát, vagy kört tudja bevilágítani, melybe sorsa helyezte. . .

Munkálkodjunk, harcoljunk hát mindnyájan saját kiszabott körünkben! Ázt a kis világosságot, mely nekünk jutott részül: ne helyezük az éjszaka sötét fátyola alá, hiszen ugy se tudnók azt bevilágítani, ugy elenyésznek az, mint egy sohajtás a végtelenségben; hanem igyekezzünk inkább azt a kis szobát, vagy kört bevilágítani, melybe sorsunk helyezett. . .

„Gondolkodjunk, cselekedjünk abban a szellemben, a melyben Jézus gondolkodott és cselekedett. Mozdítsuk elő a krisztus nagy céljait magunkban és másokban. Tisztítsuk meg magunkat és kis körünket a tudatlanságtól, babonától és tév-eszméktől. Emelkedjünk fel a sziv tisztaságára, az élet erőnyességére, a felebaráti szeretetben való boldogságra, szóval: járjunk a Jézus nyomdokain, mert ő példát adott, hogy mi is azonképpen cselekedjünk“ . . .

Igyekezék mindenki emberi méltóságához illőleg betölteni a maga helyét. A családfe: családjában; az iparos az ő műhelyében; a földmives: az ő nemes munkálkodásában; a hivatalnok: az ő hivatalában . . . és így tovább! . . .

Mert ha mindenki külön-külön, a már elmondottak szerint él és cselekszik, akkor az egész emberiség együttlegesen, mintegy öszhangzó egész diadalomról diadalomra fog lépni és gyors léptekkel haladva a tökéletesedés végetlen boldogsága felé: Isten országa fog előtte feltárulni! . .

RÉDIGER GÉZA.